

Nada Križanić, Nela Kušanić, Nada Sarkotić, Shematizam organa uprave i pravosuđa na području Državnog arhiva u Sisku, Državni arhiv u Sisku, Sisak 2002.

Shematizam organa uprave i pravosuđa na području Državnog arhiva u Sisku, kao arhivsko pomagalo, a izdan u formi knjige, zapravo je zbirka triju shematizama ujedinjenih u jedinstveno izdanje. Prvi je *Shematizam uprave u razdoblju od 1871. do 1945. godine* koji je izradila Nela Kušanić, slijedi *Shematizam lokalnih organa uprave u razdoblju od 1945. do 1997. godine* koji je suautorski rezultat Nele Kušanić, Nade Križanić i Nade Sarkotić, pa *Shematizam lokalnih organa pravosuđa u razdoblju od 1945. do 1990. godine* koji je izradila Nada Sarkotić. Naglasimo i to da se prva dva shematizma odnose na djelokrug uprave, dok se treći odnosi na djelokrug pravosuđa.

Preliminarno, u *Uvodu*, Nela Kušanić nas upozna s povodom, odnosno kontekstom nastanka ovog izdanja: to je 40. obljetnica «zaštite pisane spomeničke baštine na sisačkom području». Naime, 1962. osniva se Historijski arhiv u Sisku – kao samostalna ustanova. Tradiciju zaštite arhivskoga gradiva, doduše, pratimo i od prije, kad je pri Muzeju naroda revolucije u Sisku djelovao Odsjek historijskog arhiva. Riječ je o jednom kraćem razdoblju iz samih početaka 1960-ih. *Uvod* nas upozna i s područjem djelovanja, tj. teritorijalnom ovlašću Državnog arhiva u Sisku, donoseći i zemljopisnu skicu područja unutar kojega Arhiv skrbi o gradivu, odnosno obavlja nadzor nad gradivom.

Temeljni je logički koncept, nit konzistencije, okosnica svih triju shematizama, praćenje promjena teritorijalne ovlasti tijela uprave, odnosno pravosuđa, u trajanju povijesnih mijena 1871–1997. u odnosu na definiranu tj. «fiksiranu» teritorijalnu ovlast Državnog arhiva Sisak. Generalno, to je vrijeme od začetaka razvojačenja Vojne krajine i formiranja novih civilnih upravno-pravosudnih područja tadašnje «habsburške» banske Hrvatske, pa do najnovijih administrativnih jedinica i pravosudne ustrojenosti Republike Hrvatske. Dakle, shematizmi prate «ulazak» i «izlazak» određenih zemljopisnih područja, tj. određenih upravnih, odnosno pravosudnih jedinica u prostor ili iz prostora definirane teritorijalne ovlasti Državnog arhiva Sisak – kroz povijest, retroaktivno. Nela će Kušanić o tome reći: "Važeći Statut Državnog arhiva u Sisku u članku 2 utvrđuje da Arhiv obavlja svoju djelatnost na području sedam gradova: Gline, Hrvatske Kostajnice, Kutine, Novske, Siska, Petrinje i Ivanić-Grada i dvanaest općina: Donjih Kukuruzara, Dvora, Hrvatske Dubice, Jasenovca, Križa, Lekenika, Lipovljana, Majura, Martinske Vesi, Popovače, Sunje i Velike Ludine. Ovim shematizmom nastojat ćemo zorno prikazati sve izmjene teritorijalne ovlasti organa uprave na navedenom arhivskom području koje su se dešavale u razdoblju od razvojačenja Vojne krajine 1871. godine do danas".

Prvi od triju shematizama, je *Shematizam uprave u razdoblju od 1871. do 1945. godine*. Shematizam odvojeno i razvojno prati tri razdoblja: prvo, *Lokalna uprava u razdoblju od 1871. (1881) do 1918. godine*, drugo *Lokalna uprava u razdoblju od 1918. (1922) do 1941. godine* i treće *Lokalna uprava u razdoblju od 1941. do 1945. godine*, s dvama osvrtima: *Lokalni organi uprave Nezavisne države Hrvatske* i *Lokalni organi tzv. "narodne vlasti" formirani u okviru Narodnooslobodilačkog antifašističkog pokreta*. Za svako razdoblje i za svaki oblik državne zajednice odnosno društvenog uređenja, navodi se specifična upravna teritorijalna podjela, tj. organizacija, njezine promjene, institucije – a sve u odnosu i s naglaskom na utvrđene teritorijalne ingerencije Državnog arhiva Sisak.

Tako pratimo postupno ukidanje Vojne krajine, razvoj odnosno preustroj županija, kotareva, gradova u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije; razvoj oblasti, kotareva i općina, banovina u vrijeme Kraljevine SHS/Jugoslavije; velikih župa i kotareva Nezavisne države Hrvatske; seoskih, općinskih i kotarskih narodnooslobodilačkih odbora "narodne vlasti" formirane u okviru Narodnooslobodilačkog antifašističkog pokreta. Radi preglednosti, ali i opsežnosti, autorica navodi pretežno one jedinice, tj. tijela koja ulaze, odnosno koja su kroz razne upravne promjene bilo kako i bilo kad barem nakratko ulazila u područje utvrđene teritorijalne ingerencije Državnog arhiva Sisak. Prate se razine ovlasti, razine većih ili manjih prava i samostalnosti odnosnih tijela, funkcionalni okvir. Shematizam se iscrpno referira na izvore: propise, publikacije i sl.

Drugi je *Shematizam lokalnih organa uprave u razdoblju od 1945. do 1997. godine*. I ovaj *Shematizam* odvojeno i razvojno prati tri razdoblja: prvo, *Lokalna uprava u razdoblju od (1945) 1947. do 1974. godine*, drugo *Lokalna uprava u razdoblju od 1974. do 1992. na sisačkom arhivskom području* i treće *Lokalna uprava u razdoblju od 1992. do 1997. godine*. I ovdje se, s obzirom na ustavna razdoblja (koja se implicitno provlače i razmeđuju određena razdoblja), kao i s obzirom na nove državno-pravne promjene, navodi specifična upravna teritorijalna podjela tj. organizacija, njezine promjene, institucije – ali i s posebnim obzirom na utvrđene teritorijalne ingerencije Državnog arhiva Sisak. Tako ovdje pratimo narodne odbore kotara i nešto poslije kotare, gradove i općine u razdoblju nakon 1945. Kao posebni osvrti izdvojeno navode se pregledi narodnih odbora kotara: Dvor, Glina, Ivanić-Grad, Kostajnica, Kutina, Novska, Petrinja i Sisak – s gradovima, općinama i mjestima općina; pratimo nadalje lokalnu upravu nakon 1974. godine sa zajednicama općina i pratimo lokalnu upravu u Republici Hrvatskoj nakon 1992. godine – sa županijama, gradovima, općinama i mjestima općina. Autori i ovdje popisuju pretežno ona tijela koja su kroz upravne promjene ulazila u područje utvrđene teritorijalne ingerencije Državnog arhiva Sisak. I ovdje se vodi računa o razinama ovlasti, razinama većih ili manjih prava i samostalnosti odnosnih tijela, funkcionalnom okviru. Autori se i ovdje iscrpno referiraju na izvore.

Treći shematizam je *Shematizam lokalnih organa pravosuđa u razdoblju od 1945. do 1990.* Ovaj *Shematizam* uvodno pruža uvid u razvoj pravosuđa odnosno pravosudnih tijela 1945–1990. (generalno, u SFRJ. odnosno socijalističkoj Hrvatskoj, pa zaključno s Republikom Hrvatskom) krećući se prema ustavnim razdobljima (ovdje eksplicitno referiranim). Konzekventno, naslov cjeline koji ovdje zatičemo je *Razvoj i organizacija sudske vlasti u Jugoslaviji*. Tako kao posebne osvrtne uvodnog dijela nalazimo: *Prvo razdoblje od 1945. do 1954.*, *Razdoblje od 1954. do 1963.* i *Razdoblje od 1963. do 1990.* Navode se, analiziraju i definiraju vrste sudova prema pojedinim razdobljima. Naročito se navode redovni sudovi, vojni sudovi, posebni sudovi, privredni sudovi, Ustavni sud Hrvatske i sl. Nadalje, nalazimo sljedeće veće cjeline, kroz koje se detaljnije ekstrapoliraju uvodne naznake: *Redovni sudovi s posebnim osvrtom Teritorijalna nadležnost (shematizam redovnih sudova na području Državnog arhiva u Sisku)*, *Privredni sudovi s posebnim osvrtom Stvarna nadležnost i shematizam za sisačko područje*, *Sudovi udruženog rada s posebnim osvrtom Stvarna nadležnost i shematizam za sisačko područje*, *Upravni sudovi s posebnim osvrtom Stvarna nadležnost sa shematizmom za sisačko područje*, *Arbitraže s posebnim osvrtom Pojam, funkcija i organizacija na sisačkom području*, *Izbrani sudovi (pri Hrvatskoj gospodarskoj komori) – pojam i funkcija*, *Mirovna vijeća – pojam i funkcija*, *Društveni pravobranilac*

samoupravljanja – pojam, nadležnost i organizacija na sisačkom području, Javna tužilaštva – pojam, nadležnost i shematizam za sisačko područje, Vojno tužilaštvo – pojam i funkcija, Javno pravobranilaštvo – pojam, nadležnost i shematizam za sisačko područje, Vojno pravobranilaštvo, Odvjetništvo – pojam i funkcija i Prekršaj – organi vođenja prekršajnog postupka i njihova prisutnost na sisačkom području. Kroz ove cjeline doznajemo kako je pravosuđe, odnosno kako su pravosudni organi djelovali, razvijali se, nazivali i mijenjali – kako na razini ukupne *ex* države tako i na razini socijalističke Hrvatske kao i u razdoblju "prvih dana" Republike Hrvatske – a ujedno i na lokalnoj razini, na području utvrđene teritorijalne ingerencije Državnog arhiva Sisak. Tako ćemo, na primjer, na jednom mjestu, ali pregledno odvojeno, naći nabrojene vrste redovnih sudova u SR Hrvatskoj, između njih vrstu: okružni sudovi, a onda stranicu dalje vidimo da je za područje općinskih sudova u Sisku, Dvoru, Glini, Kostajnici, Novskoj i Petrinji mjerodavan Okružni sud u Sisku. Dakle, postoje okružni sudovi, postoji, prema tome i među ostalim, Okružni sud u Sisku, koji je mjerodavan za nabrojene općinske sudove, a općinski su sudovi opet mjerodavni za područje općine za koju su osnovani. Također, isti princip vrijedi radi li se o problematici privrednih sudova, arbitraže i sl. Autorica, kada se osvrće na lokalnu razinu, a kao što je bio slučaj i u autorskim pristupima prethodnih shematizama (što napokon odgovara logici stvari), ispisuje pretežno ona tijela koja su kroz upravne promjene ulazila u područje utvrđene teritorijalne ingerencije Državnog arhiva Sisak. I ovdje se vodi računa o razinama ovlasti, razinama većih ili manjih prava i samostalnosti odnosnih tijela, funkcionalnom okviru. Autorica se iscrpno referira na izvore.

Ovo zbirno izdanje shematizama kao jedinstvene knjige predstavlja kvalitetan doprinos sistematiziranju upravne i pravosudne povijesti – s arhivističkoga gledišta i to ne samo za sisačko područje, ne samo kao jedna regionalna pojava već i kao rad značajan na nacionalnoj razini. Knjiga je pregledna, podatci su iscrpni i uočljivi. Razgraničenja su vremenski i logički adekvatna. Poštuju se državni oblici, društvena uređenja, čak i društvena previranja (npr. period Nezavisne Države Hrvatske, kada se obrađuju i tijela formirana u okviru Narodnooslobodilačkog antifašističkog pokreta, kao tijela "paralelno s "regularnim" organima vlasti ..."). Mada smo se susretali i s drukčijim formama shematizama, mada se trendovi izrade shematizama mijenjaju, tražeći prilagodbu određenim standardima (ISAD-G, ISAAR-CPF) i onda preko tih standarda tek uspostavljanju vlastite standardizacije, mada će svi ti podatci ionako biti ujedinjeni informacijskim sustavom podataka za sve arhive i sve poslove arhiva ARHIs i mada su shematizmi, prema nekim promišljanjima svojevrstan *pase*, mišljenja smo da oni još uvijek nose svoju funkciju, ako ništa drugo – idiličnu opipljivost "nečeg šušlavog ispred sebe" naspram kličanja miša i neopipljivog svjetlucavog etera. Dakako, oni su mnogo više. Završimo ovaj kratki prikaz povratkom na *Uvod* gdje Nela Kušanić najbolje predstavlja funkciju, vrijednost i smisao ove knjige: "Korisnicima su dragocjene informacije o tome gdje bi se željeni podatak eventualno mogao pronaći, odnosno informacije o stvaratelju gradiva, čijim bi radom mogla nastajati dokumentacija koja bi, eventualno, mogla sadržavati traženi podatak. Kako bi sebi i korisnicima olakšali ovaj dio posla, arhivski djelatnici izrađuju shematizme organa pojedinih skupina djelatnosti koji su djelovali ili djeluju na području arhivske ustanove. Državni arhiv u Sisku do sada je pokušao izraditi shematizam upravnih i pravosudnih tijela na svome području. Arhivistica Nada Križanić, svojevremeno je izradila shematski prikaz organa uprave za

razdoblje od 1945. do 1962. godine, a Nada Sarkotić, viši arhivski tehničar, dopunila je ovaj prikaz osnovnim zakonskim izmjenama za razdoblje od 1963. do 1997. godine. Tijekom 1998. godine Nada Sarkotić je izradila i shematizam pravosudnih organa u razdoblju od 1945. do 1995. godine. No, niti jedan od ovih shematizama nije bio dopunjen svim potrebnim podacima, niti su ikada pripremljeni za objavu. Četrdeseta obljetnica postojanja i rada Državnog arhiva u Sisku svakako je odgovarajuća prigoda da se i ovi shematizmi, kao vrijedno pomoćno sredstvo korištenja arhivskog gradiva, objelodane."

Hrvoje Kirić